

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ В ПРИКОРДОННИХ РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

Бабенко А. М.

У статті представлені результати кримінологічного дослідження особливостей злочинності в прикордонних регіонах України. Визначені фактори впливу на стан злочинності. Узагальнені типові недоліки в організації запобігання злочинності в регіонах. Запропоновані шляхи вдосконалення запобігання злочинності з урахуванням особливостей кримінологічної обстановки.

Ключові слова: злочинність у регіонах, кримінологічна обстановка, прикордонні регіони, запобігання злочинності.

В статье представлены результаты криминологического исследования особенностей преступности в приграничных регионах Украины. Определены факторы влияния на состояние преступности. Обобщены типичные недостатки в организации противодействия преступности в регионах. Предложены пути усовершенствования противодействия преступности с учетом особенностей криминологической обстановки.

Ключевые слова: преступность в регионах, криминологическая обстановка, приграничные регионы, предупреждение преступности.

In the article the results of criminology research of features of criminality are presented in the border-line regions of Ukraine. The factors of influence are certain on the state of criminality. Typical defects are generalized in organization of counteraction of criminality in regions. The ways of improvement of counteraction of criminality the with account of features of criminology situation offer.

Keywords: criminality in regions, criminology situation, border-line regions, prevention of crime.

Кримінологічна ситуація, що складається в регіонах, проявляє себе через ті або інші об'єктивні й суб'єктивні реалії суспільного життя. Тобто через емпірично зафіксовані зв'язки, які спостерігаються між характеристиками суспільного організму регіонів, з одного боку, і характеристиками наявної злочинності, з іншого. У цьому сенсі кримінологічна ситуація в регіонах є свого роду проекцію стану суспільного організму на систему характеристик наявної злочинності. Зважаючи на це, а також на регіональні характеристики соціального простору, образу життя й особистості [1, 38], аналіз кримінологічної ситуації в регіонах потрібно проводити в умовах конкретних територіально-просторових систем. Враховуючи специфічне географічне положення нашої країни, не можна оминути увагою таку важливу наукову проблему, як злочинність у прикордонних регіонах країни та запобігання їй, це й розглядається як мета нашого дослідження.

Окремі аспекти аналізу та запобігання злочинності в регіонах висвітлені в роботах вітчизняних і зарубіжних вчених. Вказано проблематику займалися: К.Р. Абизов, Ю.М. Антонян, Ю.Д. Блувштейн, С.Є. Віцин, Л.А. Волошина, В.В. Голіна, А.І. Долгова, А.П. Закалюк, О.Г. Кальман, Д.А. Лі, О.М. Литвинов, К.Т. Ростов, В.П. Філонов та ін. Поряд з цим, в юридичній літературі є мало дослідженою проблема запобігання злочинності

з урахуванням кримінологічного типу регіону, зокрема прикордонного.

Як загальновідомо, специфіка функціонування прикордонних регіонів полягає, насамперед, в особливостях соціально-економічного, політичного, культурологічного, демографічного, міграційного й т.д. життя населення, пов'язаного з внутрішніми й зовнішніми факторами взаємодії з сусідніми регіонами.

Вивченням географії [2, 6-7] розташування України встановлено, що наша країна має 16 регіонів, які можна вважати прикордонними. Так, Волинська область на півночі межує з Білоруссю, а на заході з Польщею; Львівська на заході граничить із Польщею; Закарпатська - зі Словаччиною, Угорщиною та Румунією; Івано-Франківська - з Румунією; Чернівецька - з Румунією та Молдовою; Вінницька та Одеська - з Молдовою; Донецька, Луганська, Харківська та Сумська - з Російською Федерацією; Чернігівська - частково з Росією та Білоруссю; Київська, Житомирська та Рівненська - з Білоруссю. Загальна довжина кордону суходолом і морського кордону України становить 7590 км. З них 2063 км - це кордон суходолом з Російською Федерацією, 975 км - з Республікою Білорусь, 542,5 км - з Польщею, 98 км - з Республікою Словаччина, 135 км - з Угорщиною, 608 км - з Румунією та 1194 км з Республікою Молдова [3, 354]. Така довжина державного кордону, з одного боку, обумовлює вигідне географічне розташування країни, широкі можливості для економічної, соціальної та правової співпраці, а з іншого, містить певні загрози й залежності від криміногенної ситуації в сусідніх країнах. Так само регіони, які межують із територіями підвищеної кримінальної враженості всередині країни, подібно закону сполучених судин, піддаються загрозам імпортування злочинності та злочинців або певних її видів. Ці загрози часто пов'язані не лише з міграційними процесами, а й з такими факторами, як кримінальна спеціалізація сусідніх регіонів, їх схильність до розширення кримінального впливу і, як наслідок, експорту злочинності в інші регіони. Наприклад, якщо сусідні з Україною прикордонні регіони перенасичені злочинністю, пов'язаною з незаконним обігом наркотиків або зброї, насильницькою злочинністю, незаконним заволодінням транспортними засобами, протиправним використанням надр тощо, то існує висока вірогідність кримінального зараження територій наших регіонів саме цими видами злочинності. За таких обставин сусідні регіони для наших областей можуть виступати регіонами-донорами того або іншого виду злочинності, і навпаки. Так само рівень злочинності сусідніх регіонів багато в чому впливає на стан правопорядку українських прикордонних регіонів. Отже, можна стверджувати, що будь-яке загострення криміногенної ситуації в прилеглих до України регіонах, за умов невизначеності або прозорості кордонів, здатне привести до кримінальної напруженості в прикордонних регіонах нашої країни.

Так, за даними В.В. Лунсева, регіони Східної Європи характеризуються більш позитивною криміногенною ситуацією, ніж інші у світі [4, 67-71]. Нагадаємо, що вони межують із західними регіонами нашої країни, які також характеризуються доволі високим рівнем право-

порядку й низькими рівнями злочинності. Причому це є характерним не лише для загальної злочинності, а й для окремих її видів, на що ми неодноразово звертали увагу в попередніх дослідженнях [5; 6; 7; 8; 9; 10; 11]. Наприклад, рівень загальної злочинності в прилеглих до України регіонах Східної Європи становить у середньому 774 злочини на 100 тис. населення; для наркозлочинності цей показник становить 18 на 100 тис. населення; для викрадання майна - 14 і т.д. [4, 67-71]. Порівняння рівня злочинності в прилеглих до країн Східної Європи західних регіонах України (Волинська - 759, Львівська - 657, Закарпатська - 494, Івано-Франківська - 475, Чернівецька - 585) свідчить про наявність у них нижчої інтенсивності злочинності порівняно зі Східними областями. Причому таку ситуацію нами зафіксовано не лише для показників загальної злочинності, а й для окремих її видів - насильницької та корисливої злочинності, у сфері обігу наркотичних засобів і т.д. [6, 93-96; 12, 13; 11, 56-58].

Навпаки, східні регіони країни характеризуються значно вищою криміногенністю, ніж західні. Вони найчастіше межують із регіонами країн СНД, в яких фіксуються доволі високі рівні злочинності.

У цьому контексті звернемося до результатів дослідження Е.Г. Юзіханової, яка протягом 14 років досліджувала рівні злочинності в регіонах Російської Федерації [13, 110-152]. За її даними, середній рівень злочинності в Белгородській області складав 1173 на 100 тис. населення. Ця область межує зі Сумською, Харківською та Луганською областями нашої країни, де стабільно з 2001 по 2011 рр. фіксувався доволі високий рівень злочинності порівняно з іншими регіонами країни. У середньому нами фіксувалися такі показники: у Сумській - 878, у Харківській - 1132 та в Луганській - 1348 злочини на 100 тис населення.

У сусідній зі Сумською (878), Курській області рівень злочинності становив 1547, що, за даними російських вчених, відноситься до середнього рівня кримінальної враженості; так само в Брянській, яка межує з Чернігівською (801) та Сумською (878) областями рівень злочинності фіксувався на рівні 1784 злочини на 100 тис. населення. У Ростовській, що межує з Луганською (1348) та Донецькою (1172) рівень злочинності складав 1688 на 100 тис. населення [13, 110-152; 5]. І хоча за кількісними показниками інтенсивність злочинності в прикордонних з Україною регіонах Росії є вищим, представлені дані двох країн корелюють за класифікацією. Тобто описані групи регіонів України із середнім рівнем кримінальної враженості корелюють з відповідними регіонами Російської Федерації, це стосується й регіонів з високим рівнем кримінальної враженості.

Отже, порівнянням стану злочинності в регіонах України з результатами робіт, присвячених регіональним особливостям злочинності в сусідніх державах, встановлено, що: по-перше, для прикордонних регіонів України є характерною залежність криміногенної ситуації від стану злочинності в регіонах сусідніх країн. По-друге, як правило, регіони, які наближені до закордонних територій з позитивною криміногенною ситуацією, мають нижчий рівень злочинності, ніж ті, що межують із регіонами з підвищеною інтенсивністю злочинності або окремих її видів. Багато в чому такий стан обумовлений не лише схожістю соціально-економічної, географічної, релігійної, демографічної та культурологічної обстановки а й схожими недоліками в організації запобігання злочинності.

Колектив авторів під керівництвом В.В. Голіни провів

ретельне дослідження регіональних комплексних програм запобігання злочинності, строк дії яких охоплює період з 2005 до 2015 рр. Вивчення його змісту дозволяє констатувати, що за його результатами вчені виявили ряд системних недоліків у програмуванні запобіжних заходів у регіонах нашої країни. Серед найбільш розповсюджених вчені називаються такі: дублювання змісту загальнодержавної програми [14, 199]; формальний, декларативний характер запланованих заходів, перевірити виконання яких неможливо [14, 202-203]; невизначеність персональної відповідальності за координацію сил і засобів усіх суб'єктів запобігання з виконання запланованих заходів [14, 203]; відсутність наслідків за невиконання запланованих наслідків [14, 204]; відсутність вказівок на наявність специфічних проблем на тій або іншій території [14, 205]; а в таких містах, як Луганськ і Кіровоград, взагалі були відсутні будь-які програми [14, 195]. На схожі недоліки в протидії злочинності у своїх регіонах вказують і зарубіжні автори [15, 19-21]. Отже, можна зробити висновок, що одним із впливових факторів сучасного рівня злочинності в регіонах, зокрема й прикордонних, є неналежний рівень програмування й планування запобіжної діяльності або формальне відношення до неї.

Між тим виконання таких програм сприяє покращенню кримінальної обстановки в регіонах; активізації взаємодії державних органів, органів місцевого самоврядування і громадських інститутів у запобіганні злочинності; створенню умов, що забезпечують невідворотність кримінальної відповідальності й покарання за вчинені злочини [15, 19; 16].

З метою вдосконалення запобігання злочинності в прикордонних регіонах, серед великої різноманітності заходів вважаємо за доцільне порекомендувати ряд таких, що спрямовані на забезпечення комплексності запобіжної діяльності, а саме:

- організація запобігання злочинності з урахуванням об'єктивної, комплексної кримінологічної інформації про стан злочинності в прикордонних регіонах України та сусідніх державах;
- визначення переліку потенційних кримінологічних загроз з боку територій сусідніх держав;
- забезпечення надійного контролю повітряного, морського й наземного простору на кордоні України та сусідніх країн;
- налагодження ефективної взаємодії між правоохоронними органами України та сусідніх держав з метою обміну кримінологічною інформацією та проведенням сумісних дій із запобігання злочинності;
- забезпечення державного контролю за стратегічними об'єктами й ресурсами прикордонних регіонів;
- організація за допомогою ЗМІ віктимологічної профілактики злочинності з висвітленням потенційних категорій осіб, які потерпають від злочинів і з наданням рекомендацій стосовно уникнення ризику стати жертвою злочину;
- матеріально-технічне забезпечення суб'єктів запобігання злочинності з урахуванням місцевості та специфіки діяльності в прикордонних регіонах (в умовах регіонів з морськими кордонами - водним і повітряним транспортом, в умовах суходолу - наземним і т.д.);
- підготовка відповідних кадрів, здатних виконувати завдання з протидії злочинності зі спеціалізацією, пристосованою до конкретного регіону - в умовах гірських районів, водних тощо.

Стратегічно важливим є також виконання таких заходів:

- посилення протидії організованим злочинності й корупції, а також злочинності у сфері обігу наркотиків, зброї, торгівлі людьми, природними ресурсами;
- налагодження ефективного регулювання внутрішньої та зовнішньої міграції;
- протидія будь-яким формам дискримінації населення прикордонних регіонів України;
- створення сприятливої обстановки для розвитку позитивного соціального середовища шляхом підтримки та інвестування малого й середнього бізнесу, підтримання духовного, культурного розвитку населення, збереження його традицій і звичаїв;
- розвиток туристичного бізнесу в прикордонних регіонах;
- створення атмосфери нетерпимості, неможливості та невідповідності ведення протиправного способу життя.

Підсумовуючи наведене, зазначимо, що запобігання злочинності має здійснюватися в комплексі з соціально-економічним розвитком досліджуваних регіонів, бо запобігання злочинності й окремих її видів тісно пов'язані з загальною Програмою соціально-економічного розвитку країни (в якій також потрібно враховувати регіональну специфіку злочинності та особливості з протидії їй). Отже, під час програмування й планування комплексних заходів запобігання злочинності в регіонах потрібно враховувати результати аналізу не лише соціально-політичних, кримінально-правових, але й економічних, ідеологічних, психологічних, географічних, екологічних, культурних та інших явищ і процесів, що обумовлюють окремі види злочинів і саму злочинність у прикордонних регіонах.

Література

1. Сутурин М.А. Профилактика преступности (модель региональной программы) / М.А. Сутурин // Сибирский юридический вестник. - 2004. - № 1. - С. 38-39.
2. Економічна і соціальна географія України 9 клас: [атлас] / [Г.В. Балабанов, Л.М. Веклич, М.В. Григорович та ін.]; гол. ред Л.М. Веклич. - Київ: ТОВ "Новий друк", 2010. - 33 с.
3. Історія України: Навчально-методичний посібник для семінарських занять / [В.М. Литвин, А.Г. Слюсаренко, В.Ф. Колесник та ін.]; за ред. В.М. Литвина]. - К.: Знання-Прес, 2006. - 460 с.
4. Лунеев В.В. Эпоха глобализации и преступность / В.В. Лунеев. - М.: НОРМА, 2007. - 272 с.
5. Бабенко А.М. Кримінологічна класифікація регіонів України та її значення для протидії злочинності / А.М. Бабенко // Бюлетень Міністерства юстиції України. - 2013. - № 3 (137). - С. 116-123.
6. Бабенко А.М. Насильницька злочинність у регіонах України: деякі кримінологічні особливості / А.М. Бабенко // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. - 2013. - № 2 (53). - С. 90-98.
7. Бабенко А.М. Історичні та соціально-демографічні

фактори відмінності злочинності в регіонах України / А.М. Бабенко // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. - 2013. - № 3 (54). - С. 8-15.

8. Бабенко А.М. Географія злочинності неповнолітніх: що очікує Україну через 10 років? / А.М. Бабенко // Порівняльно-аналітичне видання. - 2013. - № 3-1. - С. 324-326. - [Електронний ресурс]: http://www.pap.in.ua/3-1_2013/8/Babenko%20A.M..pdf

9. Бабенко А.Н. Криминологическая классификация регионов по уровню интенсивности преступности несовершеннолетних (украинский опыт исследования) / А.Н. Бабенко // Вестник Казанского юридического института МВД России. - 2013. - № 4 (14). - С. 87-91.

10. Бабенко А.Н. Криминологические особенности преступности в сфере оборота наркотических средств в регионах (украинский опыт исследования) / А.Н. Бабенко // Вестник Сибирского юридического института ФСКН России [научно-практический журнал]. - 2013. - № 2 (13). - С. 77-83.

11. Бабенко А.Н. Территориальные особенности распространения краж (украинский опыт исследования) / А.Н. Бабенко // Труды академии Министерства внутренних дел Республики Таджикистан [научный журнал]. - 2013. - № 1 (19). - С. 54-59.

12. Бабенко А.М. Регіональні особливості розподілу наркозлочинності в Україні: деякі шляхи протидії / А.М. Бабенко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. - Серія "Право". - 2012. - Випуск 20. - Частина 1. - Том 4. - С. 12-14.

13. Юзиханова Э.Г. Тенденции и закономерности преступности в субъектах Российской Федерации: [монография] / Э.Г. Юзиханова. - Тюмень: Тюменский юридический институт МВД России, 2007. - 275 с.

14. Голіна В.В. Державне програмування і регіональне планування заходів запобігання злочинності в Україні / В.В. Голіна, С.Ю. Лукашевич, М.Г. Колодяжний; за заг. ред. В.В. Голіни. - Х.: Право, 2012. - 304 с.

15. Рязанцев С.В. Предупреждение преступлений в приграничных регионах Сибирского федерального округа / С.В. Рязанцев // Российский следователь. - 2007. - № 6. - С. 19-21.

16. Абызов К.Р. Проблемы криминологического прогнозирования и предупреждения региональной преступности (по материалам Сибирского федерального округа): дис...канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / К.Р. Абызов. - Москва, 2004. - 133 с.

Бабенко А.М.,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри теорії та історії,
держави і права
ОДУВС
Надійшла до редакції: 30.09.2014